

Обидва вчені наполягають на потребі радикального переозначення понять простору і часу і фіксують факт маргіналізації економічних і соціальних видів діяльності — лінійних і напівлінійних систем; натомість ідентифікують нове означуване як таке, що належить зоні культури і, зокрема, інфокомунікації — надскладним системам. «Замовлення» на «надматерії» та «надстихії» засвідчує конструювання постнекласичного часопростору.

Про міфи, демонізацію і чудо

Переходова доба ініціює сильні ірраціональні зрушення як в людській свідомості, так і в її середовищах, і, зокрема, іррадіює у системи художньої культури.

У період ентропійних розхитувань базового культурного коду (кодів — зокрема, християнського) культура нерідко вдається до *міфів* (ми вже говорили вище про накладання матриць міфу на традиційну класику). З великою мірою коректності ми можемо говорити у цьому випадку про часткове занурення суспільної свідомості у міфологічний час.

«Міф сакралізує простір і час. Він, власне, заперечує час, становлячи собою, за влучним висловом Леві-Стросса, „машину для знищення часу“, адже міфологічна свідомість прямо поєднує „золотий вік“ первоначала з часом теперішнім та майбутнім. Міф утворює підвалини тієї наскрізної єдності, що злигує різноманіття витворів людського духу»³⁹. В. Горський справедливо акцентує явище «хаосу міфів» в часи, коли відбувається перелаштуван-

---

³⁹ Горський В.С. Міф Європи в сучасній українській культурі // Наукові записки НаукМА. — К., 2000. — Т.18. — С.41

ня міфологічних засад, що «єднають національну культуру, визначаючи процес розвитку самосвідомості українського народу. Такий час актуалізує численні міфологеми, нагромаджені впродовж століть в історичній пам'яті народу»⁴⁰.

У подібні складні часи міфологічна свідомість відтворює потребу визначитись максимально чітко, «однозначно» щодо найважливіших цінностей буття (перемагають чорно-білі позиції), компенсуючи тим самим суспільну тривогу невизначеності. Її компенсаторним механізмом нерідко виступають «вічні» утопії і архетипові уявлення про щастя.

Культура, як і людина, несе в собі постійну тугу за Раєм. Тому нерідко відтворюються метафори «втраченого раю», «втраченого часу», «повернення до раю», «райського саду» тощо. Це туга за втраченою гармонією, за синкрезєю почувань. Тобто за минулим, коли реальністю був синкретизм і коли людина перебувала в комфорті, сказати б, природного, доцивілізаційного лона. Так само привід Раю завжди присутній у майбутньому — як передчуття синтезу-комфورتу чи перебування в ньому. Саме про це свідчить «історична поведінка» культури: адже вона будується, як відомо, на ретроспективній інтенціональній константі і на константі перспективній чи проєктивній⁴¹.

Наше дослідження театру і художньої культури підтверджує своєрідну пульсацію між цими складовими. Текст культури шукає гармонію, яку періодично втрачає. І найпродуктивніша її поведінка — це поведінка фрактальних зон, що відтворюють стан проєктивної нестабільності.

Туга за Раєм є не лише метафорою гармонії і щастя. Вона «скеровує» траєкторію руху до полілогу і синтезу. Це не лише знак відповідного дискомфорту, а й знак відшуканої траєкторії. Через інволюційну згадку.

⁴⁰ Там само

⁴¹ Див.: Пелипенко А., Яковенко И. Культура как система. — М., 1998 та ін.

Окрім того, конкретно-історичний, скажімо, наш час може інтерпретувати тугу за Небесним Єрусалимом як стан, що «допомагає відвертати народ від нароцування цивілізаційного ресурсу як непотрібного, гріховного й небезпечного для справи спасіння заняття»⁴².

Аналіз базових культурних текстів підтверджує цей інволюційний культурний рух, який передусім спирається на масову свідомість, систему її очікувань, норм і стандартів. Однією з міфологем-відповідей виникає, зокрема, *міфологема пошуку спасителя*. Пошуку харизматичного персонажа чи вождя.

Християнський міф у сучасних культурах знову запліднений язичництвом з активною іронічною складовою. Сучасне мислення доби пост-постмодернізму користується з винахідливих ресурсів свого попередника. Театральні сюжети перенасичені вкрай «вільними», спонтанними стосунками з персонажами давніх міфів і реальних героїв, що зажили слави харизматичних, сакралізованих самою історією. У пошуках спасителя мандрують пеклом персонажі п'єси «Трансфер» Максима Курочкіна, ігноруючи реалії християнського міфу. Провідником тут слугує Манабозо Величний Заєць — творець світу, згідно з міфологією північноамериканських індіанців. Манабозо — герой, але саме у п'єсі він рекомендується чортом. А як на бога вказують на заїку-сміттяра. Преісподня ця легко спілкується із нашим світом...

Пошук спасителя не може не апелювати до моменту чуда і чудотворця, — адже у ролі пошукуваного спасителя виступають не «реальні» персонажі, а персонажі «другої реальності», «іншої реальності». В грузинській культурі, яка має великий досвід, сказати б, класичної поведінки з ресурсом іронії, нині виникає феномен з елементами по-

---

⁴² Яковенко И.Г. Эсхатологичная доминанта российского сознания // Искусство и наука об искусстве в переходные периоды истории культуры. — М., — 2000. — С.242.

літичного неокарнавалу, з «переодяганням» соціальних ролей. Іронічна містерія, як її поіменувала знову ж таки критика, — «Політична п'еса» Лаши Бугадзе виводить на кін грузинську Жанну д'Арк, яка творить дивні дива, — з неба сиплються вкрадені ложки, зцілюються наркомани і гомосексуалісти. А ще — вона не чужа нинішній політичній кон'юктурі — хоче врегулювати чеченську і абхазьку війни... У п'есі цього ж драматурга «Нузгар і Мефістофель» герой продає душу дияволу і стає мафіозі; намагаючись довести, що він — людина віруюча, він будує на запроданські гроші церкву.

Нерідко у такі часи відбувається злиття міфу авторитарного і модерністського⁴³, за сучасних умов — авторитарного і пост-постмодерністського, аранжованого іронічно-карнавальними сюжетами. Обов'язковою складовою такого міфу є соціальна і політична компонента у версії новітніх соціальних настроїв. Уламки старої міфології привласнюють нову атрибутику. Міфологема пошуку спасителя вже не спирається на строгі алгоритми базових матерій, а використовує їх у функції карнавальних підмін і заміщень. У пошуках стабільності (пошук спасителя є її аналог) художня культура черговий раз обирає ресурс народної культури. Сміхова традиція виступає у страхувальній функції. Суспільні цінності забезпечуються джерелом з вічних констант.

(Еволюція сакрального в культурах центральної і східної Європи залишила цікаві відмінності, зокрема, у версіях демонічного в культурах Європи, Росії й України. У літературній традиції Європи і Росії, яка успадкувала цю традицію від Європи, спостерігаємо одухотворення демонічного світу. Дослідники стверджують розмивання демаркаційної лінії у антиномії Бог / диявол в цих культу-

⁴³ Див. роботу: Баткина Л.М. Культура всегда накануне себя // Красная книга культуры. — М., 1989.

рах. На відміну від такої логіки сакрального українська літературна і художня традиція послідовно тримала її як центральну антиномію християнства. Це стосувалось як структури суспільної свідомості, так і етнонаціонального менталітету. Тонке зближення українського сакрального художнього сюжету з Європою йшло передусім по лінії зближення з європейською традицією одухотвореного Еросу.

Останнім часом і в українській культурі демаркаційну лінію між сакральним і демонічним порушено.)

Фрагмент роздумів дилетанта з приводу однієї з версій Айнштайна

Як відомо, Айнштайн вважав, що Всесвіт, Бог і поняття самоорганізації — несумісні.

Беремо на себе зухвалість не погодитись з великим вченим. Адже головне, якщо можна вжити такий термін стосовно Бога й Божественної справи, — це надання своєму творінню *права вибору*. А саме це є базовим твердженням в усіх версіях християнства. Самоорганізація передусім й пов'язана саме з вибором. Творець ніби одного разу поставив людину (енергію, речовину) у точку біфуркації, і тим самим спроектував імпульс до самоорганізації. Поняття несумісності Бога і самоорганізації може виявитись набагато більш таємничим для науки, аніж вважалося до великого відкриття.

...Пишучи ці рядки, я ще не знала, що ми от-от станемо свідками великого і довгочікуваного відкриття — підтвердження того, яким побачили Всесвіт зразу після «великого вибуху» американські астрофізики Джон Мазер і